

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА В МУЗИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкриваються шляхи творчого розвитку особистості дітей старшого дошкільного віку засобами музичної діяльності.

Ключові слова: *творчість, творчий розвиток, музична діяльність.*

У "Національній доктрині розвитку освіти" Україна XXI століття наголошується, що "головна мета української системи освіти — створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України..." [5:2], а для цього система освіти має забезпечувати "...розвиток у дітей і молоді творчих здібностей..." [5:3].

Проблемі дитячої художньої творчості присвячені дослідження Б. В. Асаф'єва, С. І. Бекіної, Н. О. Ветлугіної, Л. С. Виготського, І. Л. Держинської, Д. Б. Ельконіна, Д. Б. Кобалевського, К. Орфа, Б. М. Теплова, В. Л. Яворського та ін. В них дитяча творчість розглядається як уміння дитини передавати свої власні думки, почуття, стан, настрої, фантазії через художнє слово, малюнок, музичну імпровізацію, виразні рухи, мімічні та пантомімічні етюди, творчу сюжетно-рольову гру, ігри-драматизації тощо. Дитина отримує задоволення не тільки від результату творення, а головне — від самого процесу, уміє застосувати набутий досвід в іграх, святах, повсякденному житті, виявляє ініціативу, прагне привернути увагу до результатів своєї власної творчості.

Дослідження Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, Д.Б. Ельконіна, О.В. Запорожця, В.Н. Мясіщева, Б.М. Теплова та інших підтверджують, що соціальне середовище, спілкування з дорослими, активна діяльність самої дитини сприяє розвитку її творчих здібностей.

На думку Л.С.Виготського, первинною формою прояву дитячої творчості є творчість синкретична, тобто така, в якій окремі види мистецтва ще не розчленовані і не спеціалізовані. Так, дитина драматизує і придумує словесний текст своєї ролі. Цей синкретизм вказує на той спільний корінь, з якого роз'єдналися всі окремі види дитячого мистецтва. Цим спільним коренем є гра дитини, яка служить підготовчим ступенем його художньої творчості. Основу творчого процесу, як стверджує Л.С.Виготський, складає створення із пережитих вражень нової дійсності, що відповідає запитам самої дитини, іншими словами — комбінування старого в новому сполученні [3].

Такої точки зору щодо онтогенетичних підстав художньої творчості дітей дотримувався О.М. Леонт'єв. Разом з тим він вказував на той факт, що не кожену гру слід визнати як вихідну умову прояву творчості, а тільки так звані "рубіжні ігри", тобто ті, які в свою чергу переходять у різні форми діяльності дітей.

Серед них О.М. Леонт'єв виділяв гру-драматизацію, називаючи її "своєрідно передестичною діяльністю" в якій дитина, виконуючи роль, стурбована досконалістю, виразністю цього виконання і його впливом на інших. Через це гра-драматизація визначається ним як можлива форма переходу до продуктивної естетичної діяльності [4].

Значне місце у розвитку дитини займає музична творчість.

Б.Л.Яворський уважав, що елементи творчості на заняттях музикою слід увести в усі навчально-виховні установи. При цьому зазначалось, що не можна виховати всіх учнів композиторами, але необхідно, щоб учень міг висловити мовою мистецтва свої думки. Вчений і його послідовники критикували традиційну на той час думку про виключну складність музичної творчості і дитячому віці. До такого творення дітей спонукають: сама музика, проникнення в її світ, оскільки навчившись розрізняти в музиці "слова", "речення", діти відчуватимуть потребу розмовляти її мовою; звукові "фарби" та інтонації; доступні для розуміння дитини події суспільного життя; навколишній світ звуків; ритми рухів, зокрема танцювальні.

Для досягнення всебічного музичного розвитку дітей Б.Л.Яворський уважав необхідною різноманітну музичну діяльність: хоровий спів, слухання музики, гру на нескладних музичних інструментах, ритміку (рух під музику) та складання музики дитиною (творчість). Причому елементи творчості розглядались як невід'ємна частина будь-якої музичної діяльності.

Б.В.Асаф'єв у працях, присвячених питанням музичного навчання й виховання, надавав важливого значення творчості. На думку вченого, без звернення до творчості, без виклику "творчого інстинкту й виховання творчих навичок" музично-просвітницький процес не досягне своєї мети [1].

Б.В.Асаф'єв уважав, що дитяча творчість має не самостійну художню, а виховну цінність: "Кожний, хто хоч трохи відчув в якійсь сфері мистецтва радість творчості, буде в змозі сприймати і цінувати все хороше, що робиться в цій сфері, і з більшою інтенсивністю, ніж той, хто тільки пасивно сприймає" [1:106].

Дитяча музична творчість виявляється в різних видах діяльності. Виокремлюються такі види музичної творчості, як пісенна, танцювальна, музично-ігрова творчість та імпровізація на дитячих музичних інструментах.

Широкі можливості для творчих проявів дітей дає музична гра.

В основі музично-ігрової творчості лежить виконання дитиною ролі, обраної нею самою; придумування характерних дій, що відповідають певному образу; побудова композиції і сюжету музичної гри. Останнє є найбільш складним проявом творчості, бо передбачає загальну задумку дії в колективі.

Проведені дослідження (Н.О. Ветлугіна, С.І. Бекіна та ін.) показали, що творчому розвитку дітей найкращим чином сприяє така послідовність творчих завдань:

- на першому етапі дітям пропонують створити музично-ігрові образи в однотипних рухах окремих персонажів;
- на другому етапі завдання ускладнюються – вони повинні показати розвиток музично-ігрових образів в діях окремих персонажів, передати характер музики в різних танцювальних жанрах (полька, вальс, галоп);
- на третьому етапі дітям пропонують передати в грі взаємозв'язок декількох персонажів, використати елементи національних танців;
- на четвертому етапі діти виконують найбільш складні завдання: самостійно придумують композицію музичної гри чи танцю.

Кожний етап передбачає виконання різних завдань, що формує у дітей різні способи творчих дій в передачі музично-ігрових образів.

Зміст завдань визначає методику роботи. Спочатку необхідно розповісти дітям про зміст гри, дати прослухати музичні твори, що ілюструють окремі її епізоди. Крім того, необхідно перевірити, чи володіють діти необхідними знаннями, уміннями і навичками, які вони зможуть застосувати в своїй ігровій творчості.

Підвищену увагу слід приділяти відбору тих творів, що служать наче сценарієм для самостійних творчих дій дітей. Програмна музика займає провідне місце в творчих завданнях, бо поетичний текст, образне слово допомагають дитині краще зрозуміти її зміст і створити музично-ігрові персонажі, скласти елементи чи цілісну композицію танцю. Починати бажано з інсценування пісні, яскравої за змістом і динамікою розвитку образу. Найкращі пісні для таких завдань — народні. Народні мелодії часто використовуються для складання танцювальних композицій.

Разом з тим дітям пропонують і класичну, і сучасну музику, щоб постійно збагачувались їхні музичні враження, виховувався естетичний смак на кращих зразках музичного мистецтва. При цьому необхідно враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей, а також їхні нахили та інтереси [2].

Започатковуючи експеримент, нами було визначено загальні і спеціальні показники рівня розвитку творчої музично-ігрової діяльності.

Серед загальних показників були такі:

- наявність чи відсутність захопленості, природності поведінки, дій за натхненням, інтуїцією,
- швидкість реакції під час виконання завдання;
- зміни настрою під час розвитку образу, дії, які свідчать про наявність чи відсутність уяви;
- ініціативність і активність під час виконання творчого завдання;
- реалізація образу згідно із задумом.

Спеціальні показники (в галузі руху) включали:

- оригінальність чи стереотипність образних рухів, відповідність їх тексту і мелодії пісень, сюжету програмної музики;
- розвиток ігрового образу чи його схематичність;
- самостійність чи наслідування;
- знаходження певних засобів вираження чи відсутність їх під час реалізації задуманої композиції гри;
- виразність виконання задуманого руху чи невміла його інтерпретація.

Спеціальні показники в галузі музично-ритмічного втілення були такі:

- сприйняття розвитку музичних образів;
- загальної динаміки твору з його нюансами;
- визначення форми твору, його побудови у зв'язку з аналогічними особливостями рухів; ритмічність рухів, вміння підкоряти їх ритму музики;
- вміння вкластися в часі і просторі (в колективі), виявляючи при цьому ініціативу, винахідливість.

За цими показниками було визначено три рівні розвитку у дітей музично-ігрової творчості: високий, середній і низький.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що діти КГ і ЕГ мали досить низький рівень готовності до творчої музично-ігрової діяльності. Так, в ЕГ кількість дітей, що відповідали високому рівню розвитку творчої музично-ігрової діяльності склала 10%, а в КГ — 15 %; на середньому рівні перебували 25% дітей ЕГ і 15% дітей КГ; 65% дітей ЕГ і 70% дітей КГ були на низькому рівні.

На формувальному етапі дослідження дітей ЕГ навчали більш осмисленому сприйняттю музики, розумінню окремих засобів музичної виразності, умінням передавати музичний образ в рухах. З цією метою використовувалася фольклорний пісенно-ігровий, танцювальний матеріал. Спочатку це були нескладні завдання. Наприклад, дітям пропонувалося самостійно виконати рух під музику згідно з текстом пісні, структура якої містить в собі елемент імпровізації. Найчастіше в цих ілюстраціях брали участь 2-3 дітей. З новим повтором гри вибиралися нові виконавці, які повинні були проявити себе в оригінальності образних рухів, в розвитку ігрового образу, у виразності виконання задуманих рухів.

Нами були використані такі пісні, як "До нас гості прийшли" (муз. А. Олександрова), "Як біля наших, біля воріт" (російська народна мелодія в обробці В. Агафоннікова), "Веселі музики" (муз. О. Тилічєєвої) та ін.

Прикінцевий етап дослідження засвідчив позитивні зміни у рівні розвитку музично-ігрової творчості дітей ЕГ. Так, з високим рівнем стало 50% дітей, із середнім — 45%, на низькому рівні залишилось всього 5% дітей. Щодо контрольної групи, то тут були визначені незначні покращення результатів: з високим рівнем стало 20% дітей, із середнім — 25%, на низькому рівні залишилось 55% дітей.

Отже, запропоновану нами методику розвитку творчої особистості дітей старшого дошкільного віку засобами музичної діяльності можна вважати ефективною.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Асафьев Б.В.* О музыкально-творческих навыках у детей / Б.В.Асафьев // Из истории музыкального воспитания: Хрестоматия / [Сост. О.А. Апраксина]. — М.: Просвещение, 1990. — С. 106-107.
2. *Ветлугіна Н.О.* Музичний розвиток дитини / Н.О. Ветлугіна. — К.: Муз. Україна, 1978. — 253 с.
3. *Выготский Л.С.* Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский. — М.: СПб: СОЮЗ, 1997. — 96 с.
4. *Леонтьев А. Н.* Психологические основы дошкольной игры // Избр. психол. произвед.: [В 2-х т.] / А.Н. Леонтьев. — М.: Педагогика, 1983. — Т.1. — С. 303-323.
5. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Дошкільне виховання. — 2002. — №7 — С.4-9.

Подано до редакції 05.10.12
